

de

Bujor Dulgău

Evoluția sigiliilor comitatului Bihor n-a constituit încă obiect de preocupare în literatura sfragistică românească. Abordări parțiale, cu referire la sigiliul din 1690 și stemă, există. Ele aparțin celei mai titrate specialiste în sigilografie și heraldică, prof. univ. dr. Maria Dogaru¹, Pál-Antal Alexandru² de la Târgu Mureș, într-un studiu publicat la Nyíregyháza. Stema comitatului Bihor apare reproducută în Atlasul Ungariei din 1802, în Magyar Lexikon și Révai Nagy Lexikona³, în monografia lui Borovszky Samu⁴ închinată comitatului Bihor și orașului Oradea și menționată într-o lucrare monumentală aparținând lui Dan Cernovodeanu⁵. Stema județului Bihor, fixată de către Comisia consultativă heraldică în perioada interbelică, este descrisă într-un studiu aparținând lui Dan Cernovodeanu și Ioan N. Mănescu⁶. Aici este descrisă și reproducută și penultima stemă a județului Bihor, din era socialistă, aprobată prin Decretul Consiliului de Stat al R.S.R. nr. 503 din 16 decembrie 1970⁷. Stema actuală a județului nostru a fost aprobată în 1998⁸.

Actele oficiale emise în primele secole de existență ale comitatului erau validate cu sigiliile personale ale dregătorilor de frunte (comite, vicecomite, juzii nobililor). Aceste sigilii aveau în emblemă blazoanele familiale de nobilitate.

¹ Maria Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, București, 1984, p. 28; *Idem*, *Contribuții la cunoașterea sigiliilor comitatelor din Transilvania*, în "Revista Muzeelor și Monumentelor - Seria Muzeu", 23, nr. 2/1986, p. 48; *Idem*, *Din heraldica României*, București, 1994, p. 102.

² Pál-Antal Sándor, *Az erdélyi és pártium vármegyék címeres pecsétjei*, în "Szabolcs-Szatmár-Bereg levéltári évkönyv", XI, Nyíregyháza, 1995, p. 288.

³ *Atlas Hungaricus seu Regnorum Hungariae, Croatiae et Slavoniae*, Viennae, 1802, planșa 40; *Magyar Lexikon*, Editura Pallas, XVII, Budapeșt, f.a., planșa XL; *Révai Nagy LEXIKONA*, III, Budapeșt, 1911, p. 298.

⁴ Borovszky Samu, *Bihar vármegye és Nagyvárad*, Budapeșt, 1901, p. XII.

⁵ Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 192.

⁶ Dan Cernovodeanu, Ioan N. Mănescu, *Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România*, în "Revista Arhivelor", LI, vol. XXXVI, nr. 1-2/1974, p. 88.

⁷ Dan Cernovodeanu, Ioan N. Mănescu, *loc. cit.*, p. 112.

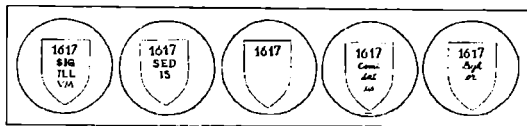
⁸ *Monitorul Oficial al României*, Partea I, Nr. 391 din 15 octombrie 1998, p. 2 (Anexa nr. 1 a).

Începând din secolul al XV-lea documentele sunt autentificate cu sigilii parțiale sau compuse, care reunite cuprindeau denumirea comitatului respectiv. Aceste fragmente de matrice sigilare se aflau în păstrarea juzilor nobililor. Știm că în comitatele Transilvaniei istorice existau câte doi juzi, iar în cele din Partium câte patru juzi. Congregațiile comitatense apar uneori în documente și sub denumirea de “congregatio sigillatoria”⁹, deoarece autentificarea actelor emise cu acest prilej presupunea obligativitatea prezenței tuturor juzilor nobiliari cu fragmentele de tipare sigilare avute în păstrare. Din câte cunoaștem până la ora actuală, această modalitate de sigilare o înlnim, pentru prima dată, în comitatul Satu Mare, apoi în comitatul Maramureș în 1475¹⁰.

Sigiliile compuse ale comitatului nobiliar Bihor nu sunt cunoscute până în prezent. Cea mai mare parte a arhivei comitatului a fost distrusă. Documentele ce se află în păstrarea Direcției Județene Bihor a Arhivelor Naționale sunt create după 1609. Arhivistul Csánki Dezső a repertorizat toate sigiliile găsite pe documentele anterioare bătăliei de la Mohács (1526), aflate în păstrarea Secției diplomatice a Arhivelor Statului din Budapesta (35802 documente). Cele ale comitatului Bihor lipsesc. În schimb, este menționat sigiliul orașului Oradea din anul 1470¹¹.

Comitatul Bihor era împărțit, din punct de vedere administrativ-teritorial, în patru plase (processus): Oradea, Beiuș, Eriu și Sárret, fiecare având în frunte câte un jude al nobililor. În mod firesc, cunoscând practica sigilară a comitatelor învecinate sau apropiate Bihorului, și aici validarea trebuia să se facă prin reunirea celor patru tipare sigilare pe care erau repartizate literele constitutive ale denumirii comitatului, ceva de genul: **COMITATVS BIHARIENSIS** sau **COMITATVS BIHOR**. Nu este exclusă, eventual, o altă variantă, dar acestea sunt cele mai plauzibile.

Cu sprijinul colegului Augustin Țărău, am identificat un număr de 5 sigilii rotunde, aplicate în ceară albă, având diametrul de 20 mm. Ele s-au desprins de pe un document din anul 1619 privind un proces desfășurat la Oradea, între Fráter István și Istankoczy György. Textul gravat pe sigilii stă în scuturi triunghiulare, care au gravate în partea de sus anul 1617, deci anul în care au fost confecționate. Repartiția pe verticală a textului, în cadrul fiecărui sigiliu, se prezintă astfel:

/1617 - SIG - ILL - VM/ /1617 - SED - IS/

/illzibil/

/1617 - Comi - tat - us/ /1617 - Byh - or/

⁹ Borovszky Samu, *Szatmár vármegye*, Budapest, f.a., p. 430.

¹⁰ Adalbert Balogh, *Evoluțiile sigiliilor folosite de autoritățile administrative din comitatul Maramureș sec. XV-XVIII*, în “Revista Arhivelor”, nr. 4/1982, p. 413.

¹¹ *A magyar királyi országos levéltár diplomatikai osztályában őrzött pecsétek mutatója*, Budapest, 1889, p. 35.

Mai mult ca sigur, textul din al treilea sigiliu trebuie să fie **1617 - JUDICIARIAE** ori o formă prescurtată. E vorba, așadar, de sigiliul scaunului de judecată comitatens, absolut inedit, nefiind publicat încă un asemenea sigiliu în literatura noastră de specialitate. Patru sigilii erau păstrate de către cei patru juzi ai nobililor, dar al cincelea în a cui posesie se găsea ? după toate probabilitățile, în al vicecomitelui, care prezida, de regulă, dezbaterile scaunului de judecată. De aceea, *sedes judiciaria* (sedria) se mai numea și scaunul de judecată al vicecomitelui (*alispáni szék*).

Fluctuația mare de dregători reprezentativi, pierderea adeseori a tiparelor sigilare avute în păstrare ca și modalitatea greoaie de a reuni de fiecare dată juzii nobililor în vederea autentificării actelor oficiale a impus nevoia unei practici simplificate. Începând de prin secolul al XVII-lea, dar mai ales în prima jumătate a celui următor, comitatele, la cerere, au fost înzestrate, treptat, cu steme heraldice proprii, care puteau fi gravate în matrice sigilare unice. Excepție face comitatul Hunedoara, dotat încă din 1490 cu sigiliu heraldic unic, derivat din blazonul corvineștilor¹².

Prin Decretul XIII/1550, emis de Ferdinand I, comitatele obțin libertatea de a-și valida actele oficiale cu sigiliul unic, concesionat de către rege, asemenea comitatului Somogy. Se pare că acest comitat beneficia de dreptul de sigiliu unic încă din 1483. Potrivit aceluiași decret, tiparele sigilare trebuiau păstrate în lăzi sigilate cu sigiliile personale ale vicecomitelui, juzilor nobiliari și juraților comitatensi. Ele se vor folosi doar la nevoie și vor fi aplicate în prezența tuturor dregătorilor menționați¹³.

Dintre comitetele transilvănene, după Hunedoara, în veacul al XVII-lea, doar Crasna¹⁴ și Bihorul au obținut steme din partea autorităților centrale. Apoi, se înscriu în ordine, comitatele Ugocea¹⁵ - 1715, Satu Mare - 1721, Solnocu Interior - 1746, Dăbâca - 1748, Maramureș - 1748, Turda¹⁶ - 1751, Solnocu de Mijloc - 1753, Cluj - 1755, Târnava - 1767, Arad¹⁷ - 1767 ș.a.

Comitatul Bihor obține stemă proprie prin intermediul privilegiului emis de către împăratul Leopold I la 22 august 1690, dar în calitate de rege al Ungariei. La acea dată, Oradea se afla încă sub ocupație turcească. În schimb, comitatul revenise practic, la 15 aprilie 1690, sub autoritatea regalității ungare. Stema este

¹² Sigismund Jakó, *Sigilografia cu referire la Transilvania*, în "Documente privind istoria României. Introducere", vol. II, București, 1956, p. 609.

¹³ Csermely Tibor, Takács Péter, *Pecsénymatok és cimerek Bereg, Szabolcs és Szatmár megye településeiből*, Nyíregyháza, 1988, p. 9.

¹⁴ Maria Dogaru, *Contribuții la cunoașterea sigiliilor comitatelor ...*, p. 48.

¹⁵ Adalbert Balogh, *loc. cit.*, p. 416.

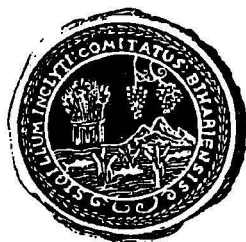
¹⁶ Bujor Dulgău, *Sigiliile comitatelor Crasna, Solnocu de Mijloc și Sălaj*, în "Acta Musei Porolissensis", XVII, Zalău, 1993, p. 202.

¹⁷ Pál-Antal Sándor, *loc. cit.*, p. 297.

descrișă în “*Cărțile regești*”, vol. XXI, p. 12 și a fost realizată, după toate probabilitățile, la sugestia autorităților bihorene, de către pictorul Curții de la Viena, asemenea stemelor altor comitate. Ea este descrișă astfel: scut rotund, tăiat de un curs de apă; în partea de jos apar două movile verzi alăturate și trei pești cu spatele roșiat, înotând spre dreapta (sic); în partea de sus figurează trei movile verzi, pe una dintre ele se găesc trei snopi arii de grâu, iar alături doi ciorchini roșii de strugure¹⁸.

“Nu cunoaștem cea mai veche stemă a comitatului - afirmă Borovszky - deoarece arhiva a ars în 1660”¹⁹. Opinăm totuși, că aceasta este prima stemă heraldică a Bihorului. Avem în vedere segmentul de timp în care au obținut steme majoritatea comitatelor și, în plus, privilegiul de conferire a stemei din 1690 ar fi trebuit, într-o atare situație, să consemneze în partea de motivație acest lucru. Autorul a avut în vedere, eventual, sigiliile fragmentare sau compuse. E posibil ca acestea să fi avut gravate, alături de text, și figuri naturale, asemenea comitatului Crasna²⁰.

Compoziția din sigiliu diferă puțin de stemă, în sensul că nu apare scutul tăiat și nici cele cinci movile, ci doar trei, iar în loc de trei snopi de grâu, regăsim unul singur. În partea inferioară, cei trei pești înoată spre senestra, iar în cursul de apă figurează trei plante acvatice.

Legenda din exergă:

SIGILLVM INCLYTI COMITATVS BIHARIENSIS

Primul tipar sigilar a fost confecționat din argint, având diametrul de 35 mm, și a fost utilizat până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea. Un al doilea tipar sigilar, cu diametrul de 40 mm, a fost în uz în primele 2-3 decenii ale secolului al XIX-lea, deoarece pe un document din 1837 apare imprimat în tuș negru, un sigiliu rotund, cu diametrul de 50 mm și legenda²¹:

COMITATUS BIHARIENSIS

Compoziția a rămas aceeași, dar încadrată într-un scut dreptunghiular cu talpa rotunjită. Scutul este timbrat de o coroană deschisă, cu 11 fleuroane, de sub care pornesc lambrechini pe ambele flancuri.

¹⁸ Borovszky Samu, *Bihar vármegye ...*, p. 537.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Bujor Dulgău, *loc. cit.*, p. 201.

²¹ Arhivele Naționale-Direcția jud. Satu Mare, *fond Primăria municipiului Satu Mare*, seria *Acte juridice*, fasc. X, nr. 107, f. 21.

Avem cunoștință și de un sigiliu timbrat, din 1786, cu legenda ilizibilă, având reprodusă stema Ungariei într-un scut oval, timbrat cu coroana Sf. Ștefan. Timbrul, fiind de tipul mobil, este desprins de document și suficient de degradat. Are forma rotundă și diametrul de 49 mm.

În anul 1838 a fost confecționat un tipar sigilar nou, compoziția neschimbată, cu legenda în limba maghiară²²:

BIHAR VARMEGYE PETSETJE 1838

Este un sigiliu rotund, cu diametrul de 50 mm, aplicat în ceară roșie.

O cunoaștere exactă a practicii sigilare la nivelul comitatului Bihor presupune o cercetare atentă și riguroasă a documentelor emise de către această instituție politico-administrativă în decursul existenței sale. Rolele de microfilm nu pot suplini acest lucru, iar tiparele sigilare mai vechi au fost expediate la Muzeul Național din Budapesta, după cum rezultă dintr-o dispoziție a comisarului cezaro-crăiesc al comitatului Bihoru de Sud, cu nr. 4609/1851, transmisă lui Jakab Sándor, arhivarul comitatului²³. Prin urmare, rândurile de față pot fi oricând amendate, iar cercetarea aprofundată. Semnalăm totuși, o variantă ulterioară de sigiliu, având legenda:

BIHAR VARMEGYE PECSETJE 1871

și diametrul de 38 mm, imprimat în tuș negru, pe un document din anul 1885. Mobilele din scut sunt degradate, imposibil de identificat. Scutul este timbrat de o coroană regală cu 9 fleuroane, având tot atâtea perle, de sub care pornesc lambrechini pe ambele flancuri²⁴.

DIE SIEGELN DES KOMITATS BIHOR ERLÄUTERUNGEN UND VORAUSSETZUNGEN *Zusammenfassung*

Die vorliegende Abhandlung legt, zum erstenmal in der rumänischen Fachbibliographie, das Richterstuhlssiegel des Komitats Bihor, das 1617 angefertigt wurde, sowie die Entwicklung des einzigen Siegels im Zeitraum 1690-1871 dar.

²² Arhivele Naționale-Direcția jud. Bihor, *fond Colecția de documente*, III, nr. 14/1838.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Idem*, *fond Prefectura jud. Bihor*, inv. nr. 25, dosar nr. 44/1885, f. 16.